

FILOLOGIJA 46–47
Zagreb 2006

UDK 811.163.42'367.51
811.163.42'367.635
Pregledni članak
Primljen 5.IV.2006.
Prihvaćen za tisak 5.VI.2006.

Anita Peti-Stantić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti
Lučićeva 3, HR-10000 Zagreb
anita.peti-stantic@ffzg.hr

O KAKVU JE REDU RIJEČ?

U članku se, na temelju pregleda jezikoslovnoga nazivlja koje se tiče reda riječi, a posebno pozicioniranja klitika u njemu u hrvatskom jeziku u devetnaestostoljetnim i dvadesetostoljetnim gramatikama, raspravlja o odnosu između imenovanja i tumačenja pojave. Dalje se govori o potrebi razgraničavanja gramatičkoga (rečeničnoga) i obavijesnoga (iskaznoga) ustrojstva prilikom rasprave o redu riječi. Na kraju rada predlaže se mogućnost uređivanja nazivlja vezanog uz red riječi.

Govoriti jezik znači preoblikovati
strukturni poredak u linearni niz, a
razumjeti jezik znači preoblikovati
linearni niz u strukturni poredak.

Luciene Tesnière, *Éléments
de syntaxe structurale*, 1959, 18

1. Uvod

Jasno je da se red u rečenici može shvatiti na različite načine, a analizirati ga se može s obzirom na uspostavljeni okvir unutar kojega jedne jedinice ulaze u sintagmatske odnose s drugima. Rečenična analiza i modeliranje njezina ustrojstva uvijek se zasnivaju na *obavijesnosti* i *zalihosti*. Premda se u suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika ponešto razlikuju tumačenja gramatičkoga i obavijesnoga ustrojstva¹, o čemu bi se moglo raspravljati, za temu ovoga rada dovoljno je reći da se gramatičko i obavijesno ustrojstvo razlikuju po tome što uređenost prvoga proizlazi iz obavijesnosti i zalihosti gramatičkih obilježja riječi, dok uređenost drugoga proizlazi iz obavijesnosti i zalihosti sadržaja izrečenih rečeničnim dijelovima.

¹ Vidi Katičić 1986, Barić i dr. 1995 i Silić—Pranjeković 2005.

2. Analiza i imenovanje

Dva nam navedena i u nas općeprihvaćena modela omogućuju analizu i opis rečenica kao što su na primjer:

- 1.1. Djevojčica se igrala kockama. Kocke su bile razasute po sobi.
- 1.2. Djevojčica se igrala kockama. One su bile razasute po sobi.
- 1.3. Djevojčica se igrala kockama koje su bile razasute po sobi.
- 1.4. Djevojčica se igrala kockama razasutima po sobi.
- 1.5. Kockama razasutima po sobi igrala se djevojčica.

Pravilima postavljenima prilikom modeliranja tih dvaju rečeničnih ustrojstava određuje se je li neka rečenica gramatički pravilna ili nepravilna i kakva joj je obavijesna struktura. Jasno je da se time ne iscrpljuje ni analiza ni opis brojnih rečenica o čijoj se pravilnosti ili nepravilnosti ne može prosuđivati na temelju dvaju navedenih modela. Takve su rečenice koje slijede:

- 2.1. Po sobi djevojčica razasutim se igrala kockama.
- 2.2. Se igrala kockama djevojčica razasutim po sobi.

Ni o pravilnosti ili nepravilnosti, ovjerenosti ili neovjerenosti rečenica koje slijede ne možemo ništa reći na temelju njihove gramatičke ili obavijesne strukture:

- 3.1. *Me* onaj čovjek netremice promatra.
- 3.2. Onaj *me* čovjek netremice promatra.
- 3.3. Onaj čovjek *me* netremice promatra.
- 3.4. Onaj čovjek netremice *me* promatra.
- 3.5. Onaj čovjek netremice promatra *me*.

Premda je već na prvi pogled vidljivo da su rečenice koje slijede u nekom odnosu prema prethodnima, ni taj odnos, a ni razlike među njima, nije moguće ni analizirati ni razumjeti samo iz strukture gramatičkoga i obavijesnoga ustrojstva:

- 4.1. *Mene* onaj čovjek netremice promatra.
- 4.2. Onaj *mene* čovjek netremice promatra.
- 4.3. Onaj čovjek *mene* netremice promatra.
- 4.4. Onaj čovjek netremice *mene* promatra.
- 4.5. Onaj čovjek netremice promatra *mene*.

U suvremenim se gramatikama, uglavnom unutar sintakse, opisuje red o kojem je riječ u navedenim rečenicama, a tek ga se rijetko i analizira.² Krovni termin kojim se označava uređenost linearnoga slijeda jedinica u rečenici, a koji danas poznajemo kao *red riječi* ili *red riječi u rečenici*,

² Ovdje tek usput spominjem da se u starijim, na primjer devetnaestostoljetnim gramatikama, autori ili nisu bavili redom riječi ili, ako je postojao odjeljak o

dakako, nije uvijek bio isti. U novijim se gramatikama taj dio sintakse naziva *redo(slijed)* ili *raspored sintaktičkih kategorija*, *redoslijed (red) riječi i rečeničnih dijelova u rečenici* ili *redoslijed sintaktičkih jedinica*. Već se iz navedenoga vidi kako je osnovno pitanje koje se svodi na sljedeće: radi li se o redoslijedu jedinica uočljivom na deskriptivnoj razini ili se radi o redu sintaktičkih kategorija.

Premda se može činiti da je termin *red riječ* u rečenici najneutralniji termin, sasvim je sigurno da nije najprecizniji, prije svega zato što se u rečenici kao sintaktičkoj jedinici ne redaju riječi, nego kategorije riječi koje se među sobom nalaze u posebnim sintaktičkim odnosima. Tako je kad govorimo o uvrštavanju strukturno-semantičkih jedinica u rečenično ustrojstvo. Pitanja se, dakako, bitno kompliciraju kad počnemo raspravljati o uvrštavanju klitika, tj. sintaktičko-prozodijskih jedinica u rečenično ustrojstvo. Zbog toga u tablici na kraju rada navodim izbor termina koji su se upotrebljavali u hrvatskoj jezikoslovnoj tradiciji iz kojega je vidljivo da se i Babukićev (*rečoslěd*) i Veberov (*skladnja poredanja*) termin razlikuju od Maretićeva *reda riječi* te da su stariji gramatičari uočili problem i nastojali pronaći (i) terminološko rješenje za njega. Za cjelovitu bi sliku trebalo analizirati sve postojeće gramatike u kojima se obrađuje *red riječi* te uspostaviti vezu između termina i opisa ili tumačenja u njima.

3. Termini i tumačenja u suvremenim gramatikama

Kako ga god nazivali i kako ga god razumjeli, u nas se uvriježilo posebno opisivati dva tipa toga pretpostavljenoga reda – jedan, koji se smatra gramatičkim i koji se tiče uvrštavanja gramatičkih (sintaktičkih) jedinica (subjekta, predikata, objekta, priložne oznake, atributa i apozicije), i drugi, u kojem se aktualizira mogućnost da se bilo koja riječ uvrštena u rečenicu kao sintaktička jedinica nađe na bilo kojem mjestu, ovisno o aktualizaciji.

Kao uvod u raspravu o odnosu upotrijebljenih termina i načina na koji pojedini autori razumiju odnose koje opisuju, navodim citate iz triju suvremenih gramatika. Smatram potrebnim istaknuti kako je riječ o gramatikama koje su, svaka u svoje vrijeme i na svoj način, bile i još uvijek jesu, reprezentativne za dosege jezikoslovne znanosti o hrvatskome jeziku. Osim toga ni jedna od njih nije pisana prvenstveno s didaktičkog, nego objasnidbenoga stajališta, tako da im je cilj bio i mijenjati postojeća tumačenja i utjecati na prihvatanje tih tumačenja, kao i na prihvatanje upotrijebljenih termina.

Tako Radoslav Katičić o redu riječi piše na sljedeći način:

redu riječi, nije bio smješten unutar sintakse. Tek se u novije vrijeme red riječi u nas smatra dijelom sinaktičkoga opisa te se tako i opisuje.

Riječi se u rečenicama redaju i premještaju posebnim preoblikama. U hrvatskom književnom jeziku vlada u tom pogledu velika sloboda. Red riječi je uglavnom slobodan i služi izražavanju stilskih tančina.

Da bi se mogla utvrditi stilska vrijednost i služba pojedinih obrata u redu riječi, potrebno je odrediti onaj poredak rečeničnih dijelova koji nije stilski nikako obilježen i zato je neutralan. (Katičić 1986: 492, t. 1059)

Od takva slobodna redanja izuzete su riječi bez vlastita naglaska (enklitike i proklitike). Njihov je položaj u rečenici strogo i mehanički određen, pa je zato uvijek i neobilježen jer se zna kakav će biti.

Preobliske kojima se enklitike smještaju na svoje propisano mjesto djeluju iza primjene svake druge preobliske, pa se enklitički oblici pri svakom koraku u procesu preoblikovanja nađu gdje im je mjesto. (Katičić 1986:495, t. 1085).

Već se iz navedenoga citata, a posebno iz cijeloga poglavlja posvećenog redu riječi, vidi kako iz tvrdnje u tvrdnju ostaje otvoreno pitanje je li riječ o sintaksi sustava ili o sintaksi standarda. A pitanja se, na prvoj razini, postavljaju već analizom upotrijebljenih termina. U sintaksi sustava, dakako, ne može biti govora o *redu riječi u rečenici*, nego o *redu sintaktičkih jedinica*. Osim toga, sustav ne poznaje stilski obilježen i stilski neobilježen red riječi. U sustavu nešto ili jest ili nije, dakle, ili je pravilno ili nije pravilno. A opet, teško da bismo raspravljajući o standardnom ili književnom jeziku upotrijebili generativno obojen termin *posebne preobliske*. Već navedeno ukazuje na to kako je tumačenje tzv. reda riječi međuprostor u kojem je iznimno teško precizno razdijeliti rečeničnu od iskazne razine, što će se potvrditi i u ostalim citiranim primjerima. To posebno vrijedi za onaj njegov dio koji ne pokušava protumačiti samo redoslijed sintaktičkih jedinica, nego utvrditi i protumačiti načela uvrštavanja sintaktičko-prozodijskih jedinica u linearno rečenično ustrojstvo.

U *Hrvatskoj se gramatici*, koja metodološki proizlazi iz Katičićeve, u okviru tumačenja reda riječi daju dodatna tumačenja te se kaže:

Riječima se u rečenici izriču sintaktičke kategorije. Stoga se pod redom riječi razumijeva redo(slijed), raspored sintaktičkih kategorija. [...] S obzirom na gramatičko ustrojstvo rečenice, poredak sintaktičkih kategorija u hrvatskom književnom jeziku dosta je slobodan, što znači da riječi kojima se izriču sintaktičke kategorije mogu zamjenjivati mjesto u rečenici, a da se ne promijeni njihov međusobni odnos. Odnosi zalihosti među riječima u rečenici u načelu se ne mijenjaju ako te riječi zamijene mjesta. [...] Iako je red riječi u rečenicama hrvatskoga književnog jezika relativno slobodan, ipak

ima pravila koja su obvezatna (zbog ritmičko-intonacijskih razloga) za sve vrste rečenica, bio u njima red riječi stilski obilježen ili neobilježen. To su pravila o automatskom namještanju nenaglasnica (klitika): zanaglasnica (enklitika) i prednaglasnica (proklitika), tj. riječi bez vlastita naglasaka. (Barić i dr. 1995:583,595)

Premda se više ne govori o redu riječi, nego o redosljedu sintaktičkih kategorija, prilikom suočavanja s klitikama u potpunosti se preuzima Katičićovo stajalište o tome da postoje obvezatna pravila njihova uvrštavanja. Pri tome je zanimljiva naznaka kako se klitike uvrštavaju (po obvezatnim pravilima) u rečenice sa stilski neobilježenim i sa stilski obilježenim redom riječi, no o poziciji klitika u njima ne kaže se ništa. Treba pretpostaviti da se i u jednim i u drugima klitike uvrštavaju automatski (kao što se navodi u sljedećoj rečenici), što znači da se ni u toj gramatici ne uočava mogućnost stilotvorne funkcije uvrštavanja klitika.³

U netom objavljenoj gramatici autora Josipa Silića i Ive Pranjkovića nema odjeljka naslovljena *red riječi u rečenici*. Termin koji se koristi jest *redosljed sintaktičkih jedinica*, a tumačenje ide za nastojanjem da se uspostavi jasno razlikovanje rečenice kao gramatičke jedinice od redosljeda članova rečenice kao obavijesne (komunikacijske) jedinice. Takvo razdvajanje u našem jezikoslovlju, dakako, nije novost, ali tumačenje uvrštavanja naslonjenica u rečenicu jest⁴:

Kada se govori o redosljedu članova i njihovih dijelova u rečenici, treba imati na umu to da pisani jezik podliježe ritmomelodijskim, a govoreni jezik logičkim zakonitostima. Tako će npr. naslonjenica (enklitika) ili zanaglasnica u pisanome jeziku dolaziti iza prve naglašene riječi u sintagmi, a u govorenome jeziku ondje gdje to logički slijed misli nalaže. U skladu će s time naslonjenica je u pisanome jeziku dolaziti ili iza *naš* (u sintagmi *naš Ivan*): *Naš je Ivan čitao knjigu u čitaonici* ili iza *čitao* (u sintagmi *čitao knjigu*): *Naš Ivan čitao je knjigu u čitaonici*, a u govorenome jeziku iza sintagme *naš Ivan*: *Naš Ivan je čitao knjigu u čitaonici*. (Naslonjenica je naslonjenica ako se naslanja. Iza *naš Ivan* je gubi takav karakter jer je iza stanke. Naime u rečenici *Naš Ivan je čitao knjigu u čitaonici* stanke dolaze iza *naš Ivan* i iza *čitao knjigu*: *Naš Ivan / je čitao knjigu / u čitaonici*. Ritmomelodijskim zakonitostima, koje su zakonitosti pisanoga jezika, ne odgovara da je bude iza stanke.) Pravilu će ritmomelodijskih zakonitosti odgovarati i položaj naslonjenice u sintagmi koju čini ime i prezime ili prezime i ime: *Ivan je Ivanović čitao knjigu u čitaonici* ili *Ivanović je Ivan*

³ O tome u Peti-Stantić 2005.

⁴ Krovni termin *klitika* ne spominje se ni na jednom mjestu u gramatici, nego se koristi isključivo termin *naslonjenica*, a u zagradi se navodi termin *enklitika*.

čitao knjigu u čitaonici. (U govorenome će jeziku ta rečenica glasiti: *Ivan Ivanović je čitao knjigu u čitaonici.*) (Silić–Pranjeković 2005:374)

S obzirom na to da je u ovom radu prije svega riječ o vezi između značenja termina i razumijevanja reda riječi, neću ulaziti u raspravu o tome koje elemente tumačenja i zbog čega, smatram prihvatljivima, a koje nedovoljno utemeljenima.⁵

4. Analiza

Kako smatram da su analiza sustava i imenovanje pojava u tom sustavu dubinski povezane djelatnosti, a u ovom prilogu neće biti riječi o analizi sustava, reći ću samo to kako se o redu riječi u nas pisalo u više navrata⁶, no redovito u vezi s nekim praktičnim, gotovo redovito didaktički usmjerenim problemom reda riječi, a ne u vezi s razrješavanjem pojmovnih i terminoloških dilema. Među rijetkim drugačijim primjerima svakako je Silićeva studija *Od rečenice do teksta*, nakon koje se bolje razumije rasprava o nepreciznosti lingvističkoga termina *red riječi u rečenici*. U njoj se, naime, dosljednim logičkim izvođenjem pokazuje ono što se može činiti i očiglednim i samorazumljivim, no ipak se ne odražava u terminu koji upotrebljavamo, a to je da se red temeljno ne uspostavlja među riječima, nego među sintaktičkim komponentama. Silić o tome izrijekom kaže:

O miješanju aktualnog (komunikacijskog) i gramatičkog plana pri proučavanju reda komponenata svjedoči i tvrdnja da »gramatički red riječi« ograničavaju, između ostalog, enklitike. [...] Pritom se zaboravlja da se »seljenje« enklitika ne ograničava gramatičkim, nego ritmo-melodijskim činiocima. Za gramatiku je svejedno hoće li enklitika biti ovdje ili ondje u iskazu. Za nju je važno samo to da je *ih* objekt, koji se identificira kao objekt bez obzira na mjesto na kojem se nalazi. (Silić 1984:17)

Krajnja je konsekvenca takva stava tvrdnja da je za gramatiku i gramatičko rečenično ustrojstvo u flektivnom jeziku kao što je hrvatski, koji ne mora redom komponenata izražavati njihove međusobne odnose, svejedno na kojem će mjestu stajati koja od njih, no ovdje nije mjesto za takvu raspravu.

S tim u vezi treba reći da se već prilikom pokušaja određivanja opsega pojma *riječ* pokazuje kako se taj pojam ne može precizno definirati na razini analize rečenice kao jedinice gramatičkoga ustrojstva. Nerijetko se upotrebom termina *red riječi u rečenici* prešutno izjednačavaju upravo te dvije strane jezičnoga fenomena, pa onda i njihova modeliranja – gra-

⁵ O tome sam govorila na znanstvenom skupu *Hrvatski sintaktički dani* u Osijeku u svibnju 2006; Peti-Stantić 2007.

⁶ Na primjer Babić 1963, Berus 1958, Brabec 1965, Jonke 1954 i 1965, Težak 1990.

matička i aktualizacijska. Pri tom se zaboravlja da rečenicu kao virtualnu jedinicu gramatičke strukture oblikuju međusobno povezane sastavnice kao što su subjekt, predikat, objekt te da se o uređenosti odnosa njihova slijeda radi kad analiziramo rečenicu kao gramatičko-semantičku jedinicu. Iskaz je, dakako, aktualna jedinica u kojoj operiramo pojmovima teme i reme, pa onda i uređenošću njihova slijeda.

Mislim da rečeno jasno ukazuje na miješanje dvaju konkurentskih modela opisa čiji međusobni odnosi ni do danas, čak ni u gramatici J. Silića i I. Pranjkovića, nisu dosljedno pojmovno ni terminološki riješeni. Termin *red sintaktičkih komponenata u rečenici*, predložen u Silićevoj studiji od prije dvadeset godina, logična je posljedica tumačenja tzv. reda riječi u okviru gramatičkoga sintaktičkoga modela kojemu je osnovna jedinica rečenica. S druge strane, tumačimo li taj red u okviru obavijesnoga sintaktičkoga modela kojemu je osnovna jedinica iskaz, trebali bismo govoriti o redu riječi u iskazu, a to je, koliko mi je poznato, termin koji nitko ne upotrebljava.

5. Prijedlozi

Smatram da je terminološka nedorečenost uočena u suvremenim gramatikama signal nerazjašnjena statusa onoga o čemu je riječ. Jasno je, naime, da ni veznik ni kratki zamjenički oblik nisu sintaktičke kategorije, a isto je tako jasno da su i neke od Raguževih riječi rečenični dijelovi. Na osnovi dosadašnjeg bavljenja redom riječi s različitih stajališta, a posebno na osnovi analize brojnih primjera, držim da u našim gramatikama nije postignut harmoničan odnos između pojma i termina koji se tiče uređenosti niza u rečeničnome ustrojstvu.⁷ Kao što je u jezikoslovlju već uobičajeno, to se najbolje uočava na primjeru onoga što je u jeziku rubno, a u ovom slučaju to je uvrštavanja klitika u rečenično ustrojstvo. Za njih se s jedne strane smatra da su neproblematične, pa se tvrdi da im je poziciju moguće odrediti mehanički, a s druge se strane smatra da zapravo ni ne pripadaju sintaksi, nego da trebaju biti predmet rasprave samo na iskaznoj razini.

Vodeći se mišlju kako je precizno imenovanje posljedica dubinskoga razumijevanja, smatram da je tzv. red riječi dio kompleksnoga skupa međusobno isprepletenih sintaktičkih, semantičkih i prozodijskih odnosa čije je ishodište u procesu kodiranja i dekodiranja ukorijenjenom u teoriji oba-

⁷ Rasprava o odnosu pojma i termina za red riječi u slovenskom jezikoslovlju u kojoj se obrađuju neki drugi elementi ove teme nalazi se u tekstu Naslonke – terminologija međ skladnjo in prozodijo, koji je predan za tisak i bit će objavljen u zborniku s međunarodnog znanstvenog skupa *Obdobja* 24 – Metode in zvrsti, Razvoj slovenskega strokovnega jezika, koji je održan u Ljubljani 17.–19. studenog 2005.

vijesti. Stoga uređenost nizanja rečeničnih sastavnica vidim tek kao dio cjelovitoga modela koji se ne podudara ni s gramatičkim ni s obavijesnim ustrojstvom te predlažem da se za njega u hrvatskom jezikoslovlju koristi termin *linearno ili pravocrtno rečenično ustrojstvo*. Taj se termin u nas vrlo rijetko ili gotovo uopće ne koristi, a i u slavističkoj ga se literaturi može pratiti tek u posljednjih dvadesetak godina. Pojam linearnosti odnosi se na oblik modeliranja odnosa koji određuju rečenicu s obzirom na distribuciju rečeničnih sastavnica u slijedu, tj. na njihov položaj (inicijalni položaj – IP, medijalni položaj – MP i finalni položaj – FP), redoslijed (antepozicija, postpozicija) i na ponavljanje ili neizricanje (elipsa).

Linearno je rečenično ustrojstvo, koliko je meni poznato, prvi sustavno problematizirao jedan od najboljih poznavatelja staroslavenske sintakse, Radoslav Večerka (1989:31). Riječ je o dijakronijskom, no teorijski posve suvremenom pristupu. U skladu s njegovim tumačenjem, pravila nizanja potpadaju pod onaj dio linearnoga rečeničnog ustrojstva koji se tiče položaja i međusobnog redoslijeda sintaktičkih sastavnica prethodno uvrštenih u rečenicu na temelju njezina gramatičkoga ustrojstva. Tako shvaćena uređenost rečeničnoga niza obuhvaća uvrštavanje sintaktičkih (punoznačnih i naglašenih) i sintaktičko-prozodijskih jedinica (klitika).

Različitost linearnoga rečeničnoga ustrojstva u odnosu prema ostalim dvama vidljiva je u nekoj vrsti međupozicije koja mu omogućuje premošćivanje jaza između gramatičkoga i obavijesnoga. Ta je pozicija utemeljena u činjenici da je linearnomu rečeničnomu ustrojstvu gramatičnost gramatičkoga ustrojstva pretpostavka, dok mu uređenost uvelike proizlazi iz aktualnoga članjenja rečenice na *temu* i *remu*, premda iz njega nije jednoznačno izvediva.

Na kraju želim istaknuti kako je u temelju moga razumijevanja tzv. reda riječi kao uređenosti rečeničnoga niza pedesetak godina staro Tesnièrovo tumačenje odnosa ovisnosti između linearnoga i strukturalnoga reda elemenata. Kako je red riječi u povijesti našega jezikoslovlja bio, a i danas jest, jedna od rubnih tema, pa se onda nije posebno raspravljalo ni o terminima koji su se u tu svrhu koristili, smatram kako treba pokrenuti raspravu i o problemu samom, a i o terminu, te je kao relevantnu temu treba ugraditi i u naše rasprave o razinama sintaktičke analize i o njihovu nazivlju.

Uspostavljanje cjelovitoga modela linearnoga rečeničnoga ustrojstva koji je ovdje predložen tek u naznakama zbog strukturnoga načela ugrađenog u linearnost rečenice približili bismo se sustavnosti njegova opisa, a izbjegli bismo impresionizam kojega je i u našim najsustavnijim gramatikama u vezi s redom riječi bilo dosta.

IZVOR	TERMIN	PODVRSTE REDA RIJEČI	
Babukić 1854.	rčoslěd – velika sloboda u rčoslědu kao i u latinskom	izpravni rčoslěd i preobratjeni rčoslěd	nema posebnoga termina – ne bavi se uvrštavanjem nenaglašanih riječi u rečenicu
Veber 1859.	skladnja poredanja	naravno i umětno poredanje	nema posebnoga termina – izričito govori o međusobnom redosljedu klitika kad ih je više i o nepromjenjivosti toga redosljeda
Maretić 1899. (1931.)	red riječi – dosta slobodan red riječi	gramatički i retorički red riječi (inverzija)	nema posebnoga termina – namještaj enklitika dosta je slobodan; ne mogu stajati na početku rečenice
Florschütz 1907.	red riječi u rečenici – namještanje riječi uopće je dosta slobodno	redovan ili gramatički i obrnut ili govornički (retorički)	nema posebnoga termina – po redovnome redu stoje enklitike iza prve istaknute riječi u rečenici, ne mogu stajati na početku rečenice ni rečeničnoga dijela
Brabec–Hraste–Živković 1948.	red riječi u rečenici – dosta slobodan red riječi	obični red riječi i obrnuti red riječi	nema posebnoga termina – načelno proklitike ispred riječi s kojom tvore akcenatsku cjelinu, enklitike iza prve riječi ili iza prve akcenatske cjeline, no mnogi ih pisci stavljaju iza logičke cjeline bez obzira na akcent – ističe se da enklitika može uvijek stajati iza glagola bez obzira na kojem se on mjestu nalazi
Težak–Babić 1973. (1994.)	red riječi u rečenici – slobodan red riječi (misli se na red rečeničnih dijelova)	običan ili gramatički red riječi i obrnut, govornički (retorički) ili prigodni red riječi	nema posebnoga termina – o redu prijedloga, veznika i zanaglasnica: zanaglasnice imaju veću slobodu, ali ni one ne mogu doći na svako mjesto u rečenici; zanaglasnice se obično stavljaju iza prve naglašene riječi u rečenici, ali mogu doći i na koje drugo mjesto u rečenici ako se mogu lako nasloniti na riječ ispred sebe, u takvim slučajevima najčešće dolaze iza glagola

Katičić 1986.	red riječi u rečenici – uglavnom slobodan red riječi	stilski neutralan, neobilježen i stilski obilježen red riječi	nema posebnoga termina – kaže se da je položaj enklitika i proklitika strogo i mehanički određen i uvijek neobilježen
Hrvatska gramatika 1995.	red riječi u rečenici = redo(slijed) ili raspored sintaktičkih kategorija – dosta slobodan poredak sintaktičkih kategorija	stilski neobilježen (neutralan, redovan, običan) red riječi i stilski obilježen (afektivan), obrnut, prigodan red riječi	obvezatan red riječi – za zanaglasnice (enklitike) je karakteristično da stoje iza prve naglašene riječi, da teže početku rečenice i grupiranju; prednaglasnice (proklitike) također nemaju vlastita naglasaka, a nalaze se ispred prve naglašene riječi
Raguž 1997.	redoslijed (red) riječi i rečeničnih dijelova u rečenici	običan redoslijed riječi i rečeničnih dijelova	nema posebnoga termina – stroža ili obavezna pravila na razini riječi (prijedlozi, veznici, negacijska čestica <i>ne</i> , upitna zamjenička riječ, upitna i usklična čestica <i>li</i> , kratki, nenaglašeni oblici pom. glagola i nenaglašeni kratki oblici ličnih zamjenica)
Silić–Pranjeković 2005.	redoslijed sintaktičkih jedinica	obrnuti redoslijed članova rečenice (inverzija)	nema posebnoga termina – pisani jezik podliježe ritmomelodijskim, a govoreni jezik logičkim zakonitostima; naslonjenica (enklitika) ili zanaglasnica u pisanome jeziku dolazi iza prve naglašene riječi u sintagmi, a u govorenome jeziku ondje gdje to logički slijed misli nalaže

Izvori (poredani po godinama prvoga izdanja)

- Babukić, Vjekoslav. 1854. *Ilirska slovnica*. Zagreb : Narodna tiskarnica Lj. Gaja.
- Veber, Adolfo. 1859. *Skladnja ilirskoga jezika*, za niže gimnazije. Beč : Carska kraljevska naklada školskih knjigah.
- Maretić, Tomo. 1899. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb : Štampa i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch). [Drugo popravljeno izdanje Zagreb : naklada jugoslaven-skog nakladnog d.d. „Obnova“, 1931.]
- Florschütz, Josip. 1907. *Gramatika hrvatskoga jezika* za ženski licej, prepa-randije i više pučke škole. 2. popravljeno izdanje. Zagreb : Tisak i naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade.
- Brabec, Ivan, Mate Hraste, Sreten Živković. 1948. *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika* : za III. razred gimnazije i VII. razred sedmogodišnje škole. 2. izdanje. Zagreb : Nakladni zavod Hrvatske.
- Babić, Stjepan, Stjepko Težak. 1973. *Pregled gramatike hrvatskoga jezika* za osnovne i druge škole (od 1992. pod naslovom *Gramatika hrvat-skoga jezika*). Zagreb: Školska knjiga. [Korišteno izdanje 1994.]
- Katičić, Radoslav. 1986. *Sintaksa hrvatskoga književnoga jezika*. Nacrt za gramatiku. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti i Globus.
- Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Mirko Peti, Vesna Zeče-vić, Marija Znika. 1995. *Hrvatska gramatika*. Zagreb : Školska knjiga.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb : Medicin-ska naklada.
- Silić, Josip, Ivo Pranjković. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika* za gimna-zije i visoka učilišta. Zagreb : Školska knjiga.

Literatura

- Anderson, Stephen. 2000. Towards an Optimal Account of Second-Posi-tion Phenomena. U knj. *Optimality Theory. Phonology, Syntax, and Acquisition*, ur. Joost Dekkers, Frank van der Leeuw, Jeroen van de Weijer. Oxford, New York : Oxford University Press. Str. 302–333.
- Babić, Stjepan. 1963. Enklitika između imena i prezimena. *Jezik* XI(1963/ /64):2, prosinac 1963, 63–64.
- Berus, Niko. 1958. O redu riječi u rečenici. *Jezik* VII(1958/59):1, listopad 1958, 12–16.
- Brabec, Ivan. 1965. Enklitika — šta je to. *Jezik*, XII(1964/65):5, lipanj 1965, 143–151.
- Frans, Steven, Tracy Holloway King. 2000. *A Handbook of Slavic Clitics*. New York, Oxford : Oxford University Press.
- Ivšić, Stjepan. 1967. Enklitike, osobito njihov namještaj u starosloven-skome jeziku s obzirom na ostale slavenske jezike. *Rad JAZU* 348, 61–140.

- Jakobson, Roman Osipovič. 1962: Les enclitiques slaves. U knj. *Selected Writings II*. The Hague : Mouton. Str. 16–22.
- Jonke, Ljudevit. 1954. O pomicanju enklitike prema početku rečenice. *Jezik* II(1953/54):5, 149–150.
- Jonke, Ljudevit. 1965. O redu riječi sa sintaktičkog i stilističkog gledišta u hrvatskosrpskom jeziku. U knj. *Književni jezik u teoriji i praksi*. Drugo, prošireno izdanje. Zagreb : Znanje. Str. 165–175. [= O redu riječi sa sintaktičkog i stilističkog gledišta, *Jezik* X(1961/62):3, veljača 1962, 63–76]
- Peti-Stantić, Anita. 1999. Usporedba gramatičke obrade kratkih i dugih oblika zamjenica u slovenskim i hrvatskim gramatikama Murkova vremena. U knj. *Murkov zbornik*, ur. Marko Jesenšek. Maribor. Str. 148–162.
- Peti-Stantić, Anita. 2002. Stilistika klitika u tumačenjima hrvatskih gramatičara. U knj. *Važno je imati stila*, ur. Krešimir Bačić. Zagreb : Disput. Str. 165–181.
- Peti-Stantić, Anita. 2005. Neobvezatnost reda riječi. U knj. *Od fonetike do etike*, ur. Ivo Pranjković. Zagreb : Disput. Str. 207–216.
- Peti-Stantić, Anita. 2007. Wackernagelovo pravilo – norma ili mogućnost. U knj. *Sintaktičke kategorije*, ur. Branko Kuna. Osijek : Filozofski fakultet i Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Str. 173–187.
- Silić, Josip. 1984. *Od rečenice do teksta (teoretsko-metodološke pretpostavke nadrećeničnog jedinstva)*. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber.
- Tesnière, Lucienne. 1959. *Éléments de syntaxe structurale*. Paris : Librairie C. Klincksieck. xxvi, 670 str.
- Večerka, Radoslav. 1989. *Altkirchenslavische (Altbulgarische) Syntax*. I. Die lineare Satzorganisation. Freiburg i Br. : Weiher.
- Zwicky, Arnold. 1977. *On clitics*. Bloomington : Indiana University Linguistics Club.

What kind of word order is about?

Summary

The author discusses the relationship between naming and interpreting certain features of word order, especially of clitic placement. This discussion is based on a survey of linguistic terminology connected to the word order and clitic placement in Croatian language exhibited in 19th and 20th century grammars. Further she discusses the need for drawing a line between the grammatical and information sentence organization when discussing the word order.

In the end the author proposes the possibility for improvement of a terminology concerning so called word order.

Ključne riječi: red riječi, redoslijed sintaktičkih jedinica, klitike, obvezatni red riječi, slobodni red riječi, hrvatski jezik

Key words: word order, ordering of syntactic units, clitics, obligatory word order, free word order, Croatian